

De Nederlandse economie: slachtoffer van een verkeerde diagnose?

F. J. CLAVAUX*

Voor de ontwikkeling van de Nederlandse economie zijn internationale factoren van doorslaggevende betekenis. Het binnenlandse economische beleid moet daarom zo goed mogelijk worden afgestemd op het behouden van een gunstige positie ten opzichte van het buitenland. Vooral de wisselkoers en de concurrentiepositie zijn daarbij van belang. De auteur betoogt dat in het verleden de invloed van de wisselkoers op de reële sfeer onjuist is beoordeeld. Een te restrictief binnenlands beleid leidt slechts tot een opwaardering van de gulden met als gevolg een verslechtering van de concurrentiepositie.

Inleiding

Over de diagnose van de ernstige toestand waarin de Nederlandse economie zich bevindt, schijnt onder economen en politici van diverse richtingen weinig verschil van mening te bestaan. Als voornaamste oorzaak van de huidige malaise ziet men een te hoge inflatie, in samenhang met een te hoog niveau van de (particuliere) consumptie, waardoor de concurrentiepositie t.o.v. het buitenland is verslechterd, de bedrijfsrendementen en -investeringen zijn gedaald, de werkloosheid en het financieringsstekort van de overheid sterk zijn gestegen. Men schijnt het ook globaal eens te zijn over de wijze, waarop de huidige problemen dienen te worden aangepakt, nl. door een beleid gericht op matiging van lonen en bestedingen, ter verbetering van de concurrentiepositie en ter bevordering van de investeringen en daardoor van de werkgelegenheid 1).

De laatste tijd is echter een toenemende twijfel te beluisteren over de juistheid van de algemene uitgangspunten van het huidige beleid, alsmede kritiek op de doelmatigheid hiervan. Dit blijkt o.m. uit een tweetal recente artikelen in *ESB* van prof. dr. J. C. Siebrand 2) en dr. D. van der Werf 3). Siebrand stelt, dat „als zoveel economen het eens zijn over de wenselijkheid van een bezuinigingsbeleid, gemakkelijk de indruk kan ontstaan, dat ze het moeilijk collectief mis kunnen hebben” en voegt er aan toe: „Een blik op de geschiedenis leert ons echter, dat die conclusie wel eens voorbarig kan zijn. Talrijke belangrijke ontwikkelingen zijn hooguit gebrekkig voorzien”. Van der Werf zet vraagtekens bij de doelmatigheid van het gevoerde beleid 4).

Siebrand, die op het eerste gezicht de meest fundamentele kritiek heeft, relateert deze echter door erop te wijzen, dat „er steeds minder meningsverschillen bestaan over de verbanden die eventueel een rol zouden kunnen spelen in het economisch proces” en vervolgt dan: „De meningsverschillen hebben steeds meer betrekking op het kwantitatieve belang van de verschillende verbanden. En het feit, dat dergelijke kwesties zich in beginsel lenen voor empirische toetsing maakt op zich zelf de kans dat economen er falikant naast zitten steeds geringer”. Ook deze uitspraak wordt op zijn beurt gerelativeerd met de toevoeging: „Toch blijft voorzichtigheid geboden, omdat de feitelijke toetsingsmogelijkheden vaak gebrekkig zijn. Tot voorzichtigheid is nog meer aanleiding als potentieel belangrijke verbanden worden verwaarloosd”. De hiernavolgende beschouwing houdt zich nu juist met laatstgenoemde kwesties bezig; de „diagnose” zelf is onderwerp van nader kwalitatief en kwantitatief onderzoek.

Internationale factoren

Voor de diagnose van de toestand van de Nederlandse economie lijkt het in de eerste plaats nodig om de invloed van internationale ontwikkelingen op onze zeer open economie over de laatste vijftien jaar op een rij te zetten. De indruk bestaat nl. dat, alhoewel in de (politieke) commentaren steeds vooropgesteld wordt, dat een groot deel van de problemen wortelt in oorzaken van buitenaf, met deze factoren in de economische analyses onvoldoende rekening wordt gehouden.

Er zijn sedert de tweede helft van de jaren zestig drie verschijnselen geweest die de ontwikkeling van de wereld economie ernstig hebben geschokt, t.w.:

- de buitensporige groei van de internationale liquiditeiten, met name van 1967 tot 1971;
- de ineenstorting van het internationale geldstelsel leidend tot een systeem van zwevende wisselkoersen (1971);
- de explosieve stijging van de olieprijs (1973 en 1979).

De belangrijkste economische verstoringen waren derhalve samengeperst in een korte periode van zes jaar (1967-

*De auteur is verbonden aan de afdeling Economische en Statistische Analyse van het directoraat-generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Ministerie van Economische Zaken. Het artikel geeft uitsluitend de persoonlijke mening van de auteur weer.

1) De niet onbelangrijke meningsverschillen bij de praktische uitwerking hiervan betreffen veelal de keuze van prioriteiten en de dosering van de te nemen maatregelen. Verder treft men ook een controverse tussen politici en economen aan. Zo verwijt prof. dr. W. Driehuis de politici gebrek aan visie en daadkracht, waartegen drs. W. Burger wijst op de vele tegenstellingen tussen economen en de tegenstrijdigheden in hun voorstellen (*de Volkskrant*, 4 november 1981).

2) Prof. J. C. Siebrand, Het kwetsbare gelijk, *ESB*, 28 oktober 1981.

3) Dr. D. van der Werf, Vragen ter zake van het sociaal-economische beleid, *ESB*, 4 november 1981.

4) Hetzelfde doet prof. dr. A. van der Zwan in een interview in *het Binnenhof* van 14 november 1981, onder de titel: Een sterke gulden en bijna niemand meer aan het werk. Gewezen dient ook op eerdere kritiek, geuit in een drietal artikelen in *ESB* (13. 20 en 27 mei 1981), door prof. dr. W. Driehuis en prof. dr. A. van der Zwan onder de titel: De Nederlandse economie in de jaren 1980-1985. In hun uitvoerig gedocumenteerde beschouwing, waarop verder nog zal worden teruggekomen, zetten zij zich af tegen het naar hun mening „regressieve” beleid (blz. 484).

1973), maar de gevolgen hiervan zijn nog steeds niet uitgewerkt. Het is goed zich te realiseren dat de twee laatstgenoemde ontwikkelingen in feite, althans voor een belangrijk deel, een gevolg zijn van de eerste: de uit de hand gelopen groei van de internationale liquiditeiten. Zo schrijft F. E. Aschinger: „There can be no doubt that the explosion of international liquidity between 1970 and 1973 from \$ 74 billions to \$ 184 billions had a lot to do with the world-wide approach to hyper-inflation during those years and that the excessive international reserves encouraged many countries to neglect adjustment measures” 5). Deze in de industrielanden ontstane inflatie sloeg in 1973 over op de grondstoffenprijzen, spoedig gevolgd door de prijsexplosie voor aardolie.

De achterliggende oorzaak van de gewraakte groei van de internationale geldhoeveelheid, was zoals bekend het hardnekkig en groeiend betalingsbalanstekort van de Verenigde Staten 6), dat gezien de rol van de dollar als sleutelvaluta in feite werd gefinancierd door internationale geldcreatie 7). Het gevolg was het verbreken van de convertibiliteit van de dollar t.o.v. het goud, waardoor het stelsel van Bretton Woods in feite ten val gebracht werd, devaluatie van de dollar en de overgang naar een stelsel van zwevende wisselkoersen.

De reactie in de olie-importerende industrielanden op de opgetreden internationale grondstoffenprijsstijging, met name die van olie, was echter veelal niet adequaat. Men ging er nl. in het algemeen ten onrechte van uit dat het eigen nationale (monetaire) beleid had gefaald en dat een restrictiever beleid nodig was om de prijsstijging terug te brengen tot meer aanvaardbare proporties. Daarbij trachtte men, niet bepaald in de geest van de OESO-„trade-pledge” 8), zijn eigen betalingsbalanstekorten, ontstaan als gevolg van de olieprijsstijging, door een restrictiever beleid te verminderen. Typerend was in dit verband de ontwikkeling in de Bondsrepubliek Duitsland. Het reeds jaren bestaande betalingsbalanssurplus nam in dit land na 1973 zelfs fors toe en is pas sinds de tweede oliecrisis in 1979 omgeslagen in een bescheiden tekort.

De reacties van de industrielanden op de olieprijsstijging hadden een tweetal ongunstige effecten. Op de eerste plaats trad een veel sterkere internationale deflatie in dan strikt nodig was. Bovendien werd door een beleid tot indamming van de inflatie het reële inkomensverlies, dat voortvloeide uit de verslechtering van de ruilvoet t.o.v. de OPEC, vergroot.

Zoals te verwachten in een recessieve ontwikkeling, waren de effecten het grootst op winsten, investeringen en werkgelegenheid. Hoewel de groei van de particuliere consumptieve bestedingen ook duidelijk vertraagde, steeg desalniettemin het aandeel hiervan in de totale bestedingen (zie tabel 1). Ook het aandeel van de overheidsconsumptie vertoonde deze ontwikkeling. Hierbij valt op, dat de toegenomen discrepantie in de groei van de particuliere consumptie en van de investeringen sedert de jaren zeventig in Nederland duidelijk groter is geweest dan in de andere Westeuropese landen. Hierop zal verder nog worden teruggekomen.

Tabel 1. De procentuele jaarlijkse groei van de particuliere consumptie en van de investeringen

	Particuliere consumptie		Investeringen	
	1961-1970	1970-1979	1961-1970	1970-1979
Verenigde Staten	4,3	3,7	4,2	2,6
Japan	9,4	5,6	14,3	4,8
West-Europa	4,8	3,4	5,6	1,7
Nederland	6,4	3,6	6,9	0,9

Bron: OECD, National Accounts Statistics, 1979.

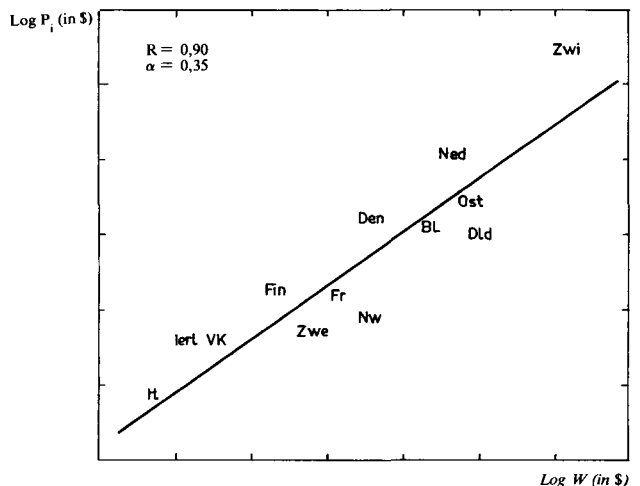
Zwevende wisselkoersen en concurrentiepositie

Een belangrijk aspect van de beschreven internationale ontwikkelingen, dat vooral voor Nederland van betekenis zal

blijken, verdient nog nadere aandacht, nl. de overgang op een systeem van zwevende wisselkoersen in 1971. Verschillen in inflatie resulterend in verschillen in de betalingsbalansen per land, blijken in een situatie van zwevende wisselkoersen gemakkelijker tot veranderingen in de koersen te leiden dan vroeger. Nu ontbreekt de tijd om door een aangepast beleid de ontstane onevenwichtigheden te corrigeren, zoals onder het regime van vaste wisselkoersen mogelijk was.

Kwantitatief onderzoek naar het verband tussen veranderingen in het binnenlandse prijspeil en veranderingen in de wisselkoers voor de landen in West-Europa wijst nl. uit dat deze relatie in de jaren zestig vrij zwak was, doch in de jaren zeventig zeer duidelijk. In de jaren zeventig blijken de wisselkoersmutaties de mutaties in het binnenlandse prijspeil in omvang te overtreffen (zie figuur). Deze constatering is van grote betekenis, zoals verder zal blijken.

Figuur. Mutatie binnenlands prijspeil (P_i) - wisselkoers (W), 1970-1979

In principe kan dit resultaat op tweeërlei wijze worden geïnterpreteerd. Vanuit de wisselkoersen bezien, kan worden gesteld dat de veranderingen hierin slechts gedeeltelijk (1/3 deel) doorwerken in het binnenlandse prijspeil. Vanuit het binnenlandse prijspeil beschouwd, is te stellen dat veranderingen hierin t.o.v. het buitenland worden overgecompenseerd door aanpassingen in de wisselkoersverhoudingen. Beide causaliteiten hebben in de praktijk gewerkt, mogelijk zelfs simultaan. Een situatie waarbij duidelijk de laatste relatie heeft gedomineerd is de devaluatie van de dollar en de appreciatie van de Zwitserse frank. Het omgekeerde verband is bij voorbeeld duidelijk te zien in het geval van de „sluipende” appreciatie van de gulden.

5) The controversy surrounding international liquidity, *The Banker*, juni 1976.

6) Dit werd veroorzaakt door de overbesteding ontstaan door de oorlog in Vietnam (zie o.m. L. Dudley en P. Passell, *The war in Vietnam and the US balance of payments*, *Review of Economics and Statistics*, 1968).

7) In een rede van SER-voorzitter prof. dr. G. M. Verrijn Stuart van 10 oktober 1963, stelde deze reeds: „... er is een ontstellend gebrek aan werkelijke coördinatie in de monetaire politiek. Met name is het een zeer zwak punt, dat door het bankiersland Amerika de eis van evenwichtigheid in de betalingsbalans met voeten is getreden. Op deze wijze werken de VS inflatoir en van een goed functionerend internationaal geldstelsel kan in die omstandigheden niet meer worden gesproken”.

8) Deze verklaring hield onder meer in: „that unilateral trade or other current account measures by one or more Member countries to deal with this situation would aggravate the problems of other countries and, if generalised, would be self-defeating and have a depressing effect on the world economy” (OECD, *Acts of the organisation*, jg. 14, blz. 201/205).

Onder het systeem van vaste wisselkoersen betekende een lagere inflatie dan in in het buitenland een verbetering van de concurrentiepositie die resulteerde in een overschot op de betalingsbalans. Dit hield in dat een nieuw betalingsbalans-evenwicht kon worden bereikt bij een hoger bestedings- en produktieniveau. Onder het systeem van zwevende wisselkoersen leidt de aanvankelijke verbetering van de betalingsbalans tot een stijging van de wisselkoers, waardoor het lagere inflatietempo meer dan teniet gedaan wordt. De concurrentiepositie en daardoor ook de betalingsbalans verslechteren 9).

Niet alleen door een verschil in inflatie t.o.v. het buitenland, maar ook door andere factoren kan het betalingsbalans-evenwicht worden doorbroken en dientengevolge de wisselkoers veranderen en de concurrentiepositie zich wijzigen. Te wijzen valt in dit verband in de eerste plaats op onevenwichtigheden in de ontwikkeling van de bestedingen.

Een frappant voorbeeld vormt Zwitserland, in welk land na de eerste oliecrisis een sterk restrictief beleid werd gevoerd, waardoor de nationale bestedingen in twee jaren met 10% terugliepen, bij een gelijkblijvend niveau hiervan in West-Europa. De sterke verbetering van de betalingsbalans die daarvan het gevolg was, leidde tot een sterke appreciatie van de frank. De daaruit voortvloeiende verslechtering van de concurrentiepositie deed vervolgens het betalingsbalansoverschot dalen, zodat er geen ruimte meer was het gelede activiteitsverlies in te lopen. Uiteindelijk liep de Zwitserse produktie van 1973 tot 1979 terug met 2%, tegenover een groei in West-Europa van 15%.

Een tweede ontwikkeling, waardoor het betalingsbalans-evenwicht kan worden verstoord, is het beschikbaar komen van bijzondere baten, zoals uit aardolie of -gasvondsten. Dit gold met name voor Engeland en Nederland, met overeenkomstige negatieve effecten als hierboven toegelicht.

Op te merken valt ten slotte dat de fundamentele veranderingen in de concurrentiepositie als gevolg van veranderingen in de wisselkoers in twee componenten kan worden onderscheiden, nl. voor zover deze tot uiting komen in veranderingen in het concurrerend exportprijsspeil, dan wel in de relatieve winstontwikkeling. Nader onderzoek wijst uit dat bijna de helft van de optredende fundamentele veranderingen in het binnenlands prijspeil per land (in gemeenschappelijke valuta) „doorwerkt” in het concurrerend exportprijsspeil 10). Dit beïnvloedt de vraagverhoudingen, zodat men van een „direct” concurrentie-effect kan spreken. Verschillen in rendementsontwikkeling (de tweede component) beïnvloeden de aanbodposities en kunnen als een „indirect” concurrentie-effect worden beschouwd.

De Nederlandse positie

Wat betreft de betekenis van de appreciatie van de gulden voor de rendementspositie van het Nederlandse bedrijfsleven, valt uit de gevonden kwantitatieve relatie af te leiden dat deze in de jaren zeventig met 6% (van de omzetwaarde) is achteruitgegaan 11). Het zal duidelijk zijn dat van de (netto) winst dan weinig of niets meer zal zijn overgebleven. Hierin zal dus een belangrijk deel van de verklaring liggen voor de algemeen verslechterde winstontwikkeling van het bedrijfsleven 12). Daarnaast is de groei van de export achtergebleven bij die van concurrenten en heeft de buitenlandse concurrentie op de binnenlandse markt kunnen penetreren.

De conclusie lijkt daarom te mogen worden getrokken dat het beleid tot matiging van de nominale inflatie te zamen met het streven naar matiging van de bestedingen, vooral in samenhang met de betalingsbalanseffecten van de aardgasbaten een ongunstige uitwerking heeft gehad op de Nederlandse concurrentiepositie. Beschouwen we de factor bestedingen nog wat nader, dan valt op te merken dat het gevoerde restrictieve beleid mede steunt op de opvatting dat er in ons land sprake zou zijn van een te sterke groei hiervan c.q. van

een te hoog niveau van de bestedingen (zowel van particuliere als overheidsconsumptie). Zo wordt in de *Miljoenennota 1982* op blz. 16 gesproken van „een te uitbundige ontwikkeling van de consumptieve bestedingen in de 70-er jaren” en op blz. 21 van „de noodzakelijke afremming van de consumptieve ontwikkeling”.

Het is de vraag of dit wel geheel overeenstemt met de feiten. Zoals uit tabel 1 blijkt, is de groei van het particuliere verbruik in de jaren zeventig in ons land n.l. sterker gedaald t.o.v. de jaren zestig dan in de andere Westeuropese landen en bleef deze in de laatste jaren in de pas met de consumptiegroei in die landen. Bovendien blijkt het aandeel van de particuliere consumptie in de totale nationale bestedingen in ons land in 1979 kleiner te zijn dan in de andere Westeuropese landen, en het aandeel van de overheidsconsumptie slechts 0,8% groter. Het relatieve investeringsniveau in Nederland lag derhalve nog een fractie hoger dan in andere landen (zie tabel 2).

Tabel 2. Samenstelling van de nationale bestedingen in procentuele aandelen

	1961		1979	
	Nederland	West-Europa	Nederland	West-Europa
Particuliere consumptie	60,1	63,5	59,5	60,6
Overheidsconsumptie	14,4	14,1	18,9	18,1
Investerings	25,5	22,4	21,6	21,3

Bron: OECD, *National Accounts Statistics*, 1979.

De teleurstellende ontwikkeling van de investeringen kan moeilijk geweten worden aan een te groot beslag van particuliere consumptie op de nationale middelen, doch zal moeten worden toegeschreven aan een te lage groei van de nationale middelen, blijkbaar als gevolg van de opgetreden verslechtering van de concurrentiepositie en het gevoerde restrictieve beleid 13). Gezien de beschikbaarheid van de enorme extra inkomsten uit het aardgas zou een snellere groei van het verbruik zelfs acceptabel geweest zijn en uit een oogpunt van het voorkomen van betalingsbalansoverschotten (met effecten voor de wisselkoers en concurrentiepositie) zelfs gewenst.

9) Tot overeenkomstige conclusies komt het Deutsche Institut für Wirtschaftsforschung in een recente studie (Sonderheft 134-1981) onder het hoofdstuk „Lohnpolitik und internationale Wettbewerbsfähigkeit bei flexibler Wechselkurse”: „Als Ergebnis der Überlegungen kann festgehalten werden, dass flexible Wechselkurse innenwirtschaftlich die Wirkungsmöglichkeiten einer beschäftigungsorientierten Lohnpolitik schwächen und aussenwirtschaftlichen Verbesserungen der Konkurrenzfähigkeit und den dadurch zu erwartenden Güternachfrage- und Beschäftigungsimplus aus dem Ausland entgegenwirken”. Ook Driehuis en Van der Zwan wijzen op de nadelige effecten van appreciatie van de koers voor de winstontwikkeling en constateren dat de daarmee bereikte lagere inflatie niet tot het verwachte winstherstel heeft geleid en „gekocht is tegen de prijs van hogere werkloosheid” (op. cit., blz. 484).

10) De betrokken samenhang ($R = 0,76$) is minder groot dan die tussen wisselkoers en binnenlands prijspeil ($R = 0,90$), doch dit behoeft nog niet te wijzen op een intrinsiek zwakker verband. Prijsindices van de buitenlandse handel zijn n.l. vrij onnauwkeurig, terwijl ook verschillen in de samenstelling van het exportpakket van invloed kunnen zijn. Men denke in dit verband aan de invloed van de sterk in prijs gestegen uitvoer van aardgas en aardolieproducten op het Nederlandse exportprijsspeil.

11) $(1 - 0,43) \times 0,35 = 0,2$ is het rendementsverlies bij 1% appreciatie, welke ca. 30% heeft belopen.

12) De „geslaagde” aanpassing van het Nederlandse exportpeil aan dat van concurrenten, dat dikwijls als een teken van concurrentiekracht wordt gezien, komt hierdoor wel in een heel ander licht te staan.

13) Zie ook prof. Kuipers in *ESB* van 16 mei 1979 (blz. 481) bij zijn bespreking van het jaarverslag over 1978 van De Nederlandsche Bank „Het enige dat mis is, is dat de produktie zelf onvoldoende is gegroeid, als gevolg van een door de slechte concurrentiepositie te geringe groei van de vraag naar Nederlandse produkten”.

Frappant is dat in de jaren zestig de investeringsgroei in ons land ook sterker was dan in andere Westeuropese landen, terwijl het omgekeerde het geval was in de jaren zeventig. Er valt in dit verband nog te wijzen op de sterke samenhang tussen consumptiegroei en investeringsgroei. Dezerzijds is nl. voor de jaren zeventig m.b.t. de voornaamste industrielanden een hoge correlatie hiertussen gevonden ($R = 0,85$), waaruit lijkt af te leiden dat de groei van de consumptieve vraag eerder een positief dan een negatief effect heeft op de investeringen. Driehuis en Van der Zwan merken in dit verband op dat „omdat de binnenlandse bestedingen in Nederland veel minder sterk groeien, is het hele productie-, investerings- en produktiviteitsbeeld van onze bedrijfsector ongunstig” (blz. 453) en: „Het beleid tot terugdringen van de particuliere consumptie ten koste van het activiteitsniveau heeft een (ongewilde) keten van averechtse gevolgen in gang gezet”.

Over de inflatie in Nederland zelf, waarvan de bestrijding als hoogste prioriteit geldt, valt nog op te merken dat deze in de jaren zestig inderdaad groter was dan gemiddeld in de andere Westeuropese landen, doch dat het tegengestelde het geval is geweest in de jaren zeventig (ongetwijfeld vooral onder invloed van de appreciatie van de gulden). Gezien die hoge inflatie vóór 1970 zou overigens een depreciatie van de gulden eerder op zijn plaats geweest zijn.

Tabel 3. Prijsstijging in procenten per jaar

	1961-1970	1970-1979	Verskil
Verenigde Staten	3,1	6,7	+ 3,6
Japan	4,8	7,2	+ 2,4
West-Europa	4,4	10,1	+ 5,7
Nederland	5,5	7,9	+ 2,4

Bron: OECD, *National Accounts Statistics*, 1979.

Analyses en prognoses van het Centraal Planbureau

In deze paragraaf projecteren we de prognoses van het Centraal Planbureau tegen de achtergrond van de constatering dat wisselkoersaanpassingen onvolledig doorwerken in het binnenlandse prijspeil. Zoals ook prof. Kuipers in zijn eerder aangehaalde, uiterst lezenswaardige en nog steeds zeer actuele, artikel opmerkt, gaat het CPB op aprioristische gronden uit van volledige doorberekening van de relatieve kostenstijging in de prijzen. Hierdoor is dit bureau tot foutieve en voor het beleid problematische prognoses gekomen. Dit kan blijken uit een vergelijking van de ramingen van de Nederlandse exportprestatie die in de jaren zeventig in de diverse Macro-Economische Verkenningen zijn gegeven, met de realisatie daarvan (zie tabel 4).

In tabel 4 valt op dat het CPB in geen enkel jaar met een verslechtering van de concurrentiepositie en dus met de exportprestatie rekening heeft gehouden (eerste kolom) en voorts dat in de jaren 1973-1979 een jaarlijkse tegenvaller in dit opzicht is opgetreden van gemiddeld 3% (14)! Alleen in 1981 treedt een even grote meevaller op. De samenhang van deze verschillen met de afwijkingen in de „prognoses” van de wisselkoers (tweede en derde kolom) is opvallend. De verklaring hiervan is even duidelijk als onthullend. Het Centraal Planbureau gaat „modelmatig” uit van de veronderstelling dat de in de voorafgaande jaren opgetreden appreciatie van de gulden geen invloed heeft op de concurrentiepositie en raamt consequent een t.o.v. buitenlandse concurrenten bevredigende exportontwikkeling. Het CPB heeft blijkbaar geen blijvend effect van de appreciatie van de gulden op het concurrerend exportprijspeil gevonden (op de nauwkeurigheid van prijsindices van de buitenlandse handel is reeds gewezen), maar heeft bovendien zelfs geen rekening gehouden met de effecten van de door appreciatie gedaalde rendementen (15).

Tabel 4. Raming en realisatie van de Nederlandse exportprestatie, in procentpunten

	Verskil in groei tussen de Nederlandse uitvoer en de wereldinvoer			Afwijking tussen raming MEV en de realisatie
	raming MEV	realisatie	afwijking	wisselkoers
1973	+ 2	+ 2	0	+ 5
1974	+ 1	0	- 1	+ 5
1975	+ 1	- 1,5	- 2,5	+ 3
1976	+ 1	- 2	- 3	+ 1
1977	+ 0,5	- 5,5	- 6	+ 6
1978	+ 1,5	- 2,5	- 4	+ 4
1979	0	+ 1	+ 1	+ 3
1980	0	(- 1)	(- 1)	+ 0
1981	+ 0,5	(+ 4)	(+ 3,5)	- 9
1973-1979 a)	+ 1	- 2	- 3	+ 3,5
1979-1981 a)	0	+ 1,5	+ 1,5	- 4,5

a) Jaargemiddelde.

Op te merken valt voorts dat de „onderschatting” van de revaluatie van de gulden (zie vierde kolom, tabel 4) ook geleid heeft tot onderschatting van de loonkostenstijging t.o.v. buitenlandse concurrenten. In de jaren 1970-1979 blijken beide nl. 3,5% per jaar te hebben belopen, terwijl in de jaren 1979-1981 als gevolg van de niet verwachte depreciatie van de gulden beide ca. 5% per jaar zijn overschat. Te wijzen valt in dit verband ook op de omstandigheid dat de technische veronderstelling in de CPB-prognoses van een gelijkblijvende wisselkoers niet realistisch is, omdat daarmede de invloed van betalingsbalansonevenwichtigheden (in concreto grote overschotten in de eerste helft van de jaren zeventig en sedert 1981) op de wisselkoers worden genegeerd.

Factelijke betekenis van de wisselkoers voor de buitenlandse handel

Een eerste verkennend onderzoek naar de empirische relatie tussen wisselkoers en handelontwikkeling in de periode 1970-1979 voor een aantal Westeuropese landen is dezerzijds uitgevoerd op basis van het verloop in de waardeverhouding tussen de in- en uitvoer van fabriekaten (excl. chemische produkten 16) en vervoermateriaal. Deze werd behalve aan de wisselkoers tevens gerelateerd aan de bestedingen (volume). De gevonden regressiecoëfficiënten beliepen -0,25 (17)

14) Prof. dr. F. Hartog, merkt in *Het Haarlems Dagblad* van 12 februari 1981 op dat de exportramingen van het CPB het zwakke punt vormen bij de voorspellingen omdat deze vooral afhankelijk zijn van de ontwikkelingen op wereldniveau. Dit „excuus” snijdt echter in zoverre geen hout, dat blijkt dat per saldo geen belangrijke afwijkingen tussen prognoses en realisatie van de wereldinvoer blijken te bestaan. Wel worden conjuncturele schommelingen, zowel naar beneden als naar boven, veelal onderschat (b.v. 1969-1970 cumulatieve onderschatting van 17%, 1973-1975 idem 16%). Dat het CPB vanaf 1970 gerekend per saldo niet tot een Nederlands exportverlies t.o.v. de buitenlandse concurrentie komt, houdt verband met andere onvolkomenheden in de analyses van dit bureau, waarop eerder al gewezen is. Zie hiervoor o.m. F. J. Clavaux, De positie van de Nederlandse uitvoer op de buitenlandse markten, *ESB*, 17 april 1974; idem, Hoe kan de ontwikkeling van de Nederlandse concurrentiepositie worden bepaald? *Maandschrift Economie*, april 1981; en idem, Invoerpenertratie, concurrentiepositie en handelsschepping, *Maandschrift Economie*, januari 1982.

15) Dit is wel gedaan door drs. W. Groot en J. J. L. M. Janssen in hun studie Goederenuitvoer en -invoer, *ESB*, 30 januari 1980. De hiervoor gekozen indicator, de arbeidsinkomensquote, bleek daarbij een significante variabele.

16) I.v.m. sterke prijsstijging voor petrochemische produkten die een relatief groot deel uitmaken van betrokken Nederlandse export.
17) Aangezien gevonden is dat de exportprijs bij 1% appreciatie slechts met 0,15% toeneemt, volgt hieruit een prijselasticiteit van -1,7.

en -1,4. Een appreciatie van de gulden met 1% had dus een verslechtering in de verhouding invoer/uitvoer met 0,25% tot gevolg en een bestedingsstijging met 1% een invoer/uitvoer-verslechtering met 1,4%.

Op grond hiervan valt voor Nederland een (theoretische) verslechtering in de jaren zeventig te becijferen als gevolg van een appreciatie van de gulden van 8%. Rekening houdend met de daarmee gepaard gaande ruilvoetverbetering zou een volume-effect in de orde van grootte van 20% zijn opgetreden. Om de gedachten te bepalen 10% meer invoer en 10% minder uitvoer dan zonder appreciatie het geval geweest zou zijn.

Algemeen wordt ook over het hoofd gezien dat appreciatie van de gulden eveneens ernstige gevolgen heeft gehad voor de dienstenbalans. Ter illustratie hiervan mag worden gewezen op de reisverkeersbalans. Een dezerzijds uitgevoerd onderzoek heeft uitgewezen dat er een significant verband bestaat tussen de veranderingen in de wisselkoersen in de voornaamste Westeuropese landen in de periode 1970-1979 en de ontwikkeling van ontvangsten en uitgaven uit hoofde van reisverkeer en wel zodanig, dat 1% appreciatie gepaard blijkt te zijn gegaan met 0,7% groei van het bestedingsvolume in het buitenland en 0,6% daling van de buitenlandse bestedingen in eigen land. Op basis hiervan valt te becijferen dat in 1980 een verlies is geleden van ca. f. 2 mrd. (tegen constante prijzen; het effect van dit verlies op de betalingsbalans is overigens gemitigeerd door de opgetreden ruilvoetverbetering). Het gecumuleerde effect in de jaren zeventig kan op zeker f. 10 mrd. worden geraamd.

De recente ontwikkeling

Wat betreft de recente ontwikkeling valt op te merken dat de sterke verbetering van de betalingsbalans in 1981 en naar verwachting in 1982 (raming MEV 1982 + f. 10 mrd.), weliswaar voor een deel kan worden toegeschreven aan een verbetering van de Nederlandse concurrentiepositie als gevolg van de passieve depreciatie van de gulden en de verdere stijging van de aardgasopbrengsten, doch dat blijkbaar ook een belangrijke bijdrage komt van het achterblijven van de bestedingen in ons land bij die in het buitenland.

Tabel 5. Volumemutatie van de nationale bestedingen, 1979-1981

	Totaal	Particuliere consumptie
Nederland	- 3,5%	- 3,5%
West-Europa	+ 1,5%	+ 1,5%
Verenigde Staten	+ 2,5%	+ 3,5%
Japan	+ 3,5%	+ 4,0%

Bron: OECD, *Economic Outlook*, juli 1981.

Opgemerkt dient te worden dat de ruime overschotpositie van Nederland schril contrasteert met de tekorten, die vrijwel alle andere landen vertonen in verband met de olieprijsstijging van 1979. Dat in deze situatie een revaluatie van de gulden vrijwel onontkoombaar was (18), behoeft geen betoog. Dat een te sterke daling van de bestedingen daaraan mede heeft bijgedragen is een conclusie die zich na de voorafgaande beschouwingen sterk opdringt.

Met andere woorden, voor zover het huidige matigingsbeleid bijdraagt aan een overschot op de betalingsbalans, resp. niet voorkomt dat deze overschotten gaat vertonen, is dit beleid nadelig voor de Nederlandse concurrentiepositie en dus contraproductief t.a.v. zijn eigen doelstellingen. Herinnerd moge in dit verband worden aan hetgeen al in 1978 in het Rapport van de Economische Deskundigen van de SER werd gesteld, nl. dat „... het beleid gericht op rendementsverbetering dient te worden aangevuld met een zo goed mogelijk aan de productiecapaciteit aangepaste afzetstimulering, terwijl tevens het monetaire en het wisselkoersbeleid zullen moe-

ten bijspringen om een appreciatie van de gulden welke een niet weg te cijferen handicap vormt voor onze exportprestatie, te beperken” (19).

Ten slotte mag niet worden nagelaten op een overweging te wijzen die bij de bepaling van het huidige terughoudende beleid een belangrijke rol speelt, nl. de eerlang te verwachten daling in de exportrevenue uit het aardgas. De gedachten-gang is dat ruimte moet worden gemaakt binnen de beschikbare middelen om deze tegenvaller op te vangen. In de hier geschetste visie is echter sprake van een „kunstmatig” te kleine ruimte. Vergroting hiervan is mogelijk bij een grotere vraag naar het Nederlands produkt, zowel uit het buitenland als uit het eigen land. Alsdan zal een beter concurrerend industrieel apparaat, zowel qua prijs (lagere wisselkoers) als qua aanbod (hogere groei betekent betere rendementen en dus meer investeringen) beter in staat zijn het bedoelde probleem het hoofd te bieden dan de huidige verzwakte industrie.

Slotopmerkingen

De hoofdoorzaken van de huidige economische malaise in ons land zijn, zoals beoogd, internationale factoren op zich en een niet correcte analyse van de effecten hiervan op onze economie. Allerlei binnenlandse oorzaken die van verschillende kanten worden genoemd (te hoge lonen en sociale lasten, falend management enz.) zijn, althans voor een deel, meer een gevolg van de opgetreden verzwakking van de Nederlandse economie (20). In zoverre dit het geval is, is het daarop gerichte beleid niet meer dan „kurieren am Symptom”.

Hoe in concreto de weg uit de huidige impasse zal kunnen worden gevonden is hier niet aan de orde gesteld, hoewel suggesties t.a.v. de algemene koers impliciet zijn gedaan. In dit verband lijkt het door Van der Werf ontworpen alternatieve beleidsplan van belang, vooral indien men zich realiseert dat hij nog is uitgegaan van een zeer zwakke invloed van de wisselkoers op de reële sfeer. Ook Gans doet in zijn eerder vermeld interview een aantal waardevolle suggesties (21). Wellicht is eerst een „doorbraak” nodig als in de jaren dertig. Verrijn Stuart schreef naar aanleiding daarvan in *ESB* van 7 oktober 1936: „Het loslaten van onze gaven gulden heeft het Nederlandsche volk van een ware obsessie bevrijd. Over de hier te lande te volgen monetaire politiek kan sinds Zondag 27 september 1936 weer worden gesproken en geschreven op dezelfde wijze als over andere economische actualiteiten” en „... op eenmaal is de voedingsbodem voor een nuttige gedachtenwisseling geschapen en is het (geld)vraagstuk teruggebracht tot de sfeer, waarin het thuishoort, t.w. die van een nuchter onderzoek der feiten ....”. Daartoe is hier gepoogd een bijdrage te leveren.

F. J. Clavaux

18) Over het voorzichtige officiële optimisme t.a.v. de effecten van deze revaluatie, zie ook prof. Pen in *Het Parool* van 7 oktober 1981 (Dure gulden kost banen) en H. Kamps in *ESB* van 28 oktober 1981. De lessen van de jaren dertig: „De revaluatie is vooral een gevolg van de zwakte van andere landen die niet de voordelen van de gasbel hebben. Het gevaar is niet denkbeeldig dat er, net als in de jaren dertig, „te hoog gegokt” wordt”.

19) Vlg. een bespreking hiervan in *ESB* van 19 juli 1978 door drs. L. van der Geest.

20) Veelzeggend is in dit verband ook dat het European Management Forum op basis van een groot aantal objectieve factoren en enquêteresultaten bij kleine en middelgrote ondernemingen, Nederland de zevende plaats toekent op de ranglijst van Westerse industrielanden qua „concurrentiepositie” (industriële dynamiek, financiële activiteit, menselijke hulpbronnen, houding in buitenlandse kwesties, houding van de overheid, arbeidsklimaat e.d.). Vóór Nederland komen alleen Zwitserland, Japan, de VS, West-Duitsland, Canada en Zweden.

21) Van de belangwekkende beschouwingen door drs. W. B. J. Hempen in *ESB* van 24 februari en 3 maart 1982 („Naar een heroriëntering op het sociaal-economisch beleid”) was bij het schrijven van deze bijdrage nog geen kennis genomen.